

SU, DİNLER VE RİTÜELLER

İSMAİL TAŞPINAR

SU ile ilgili motifler ve bunlara bağlı ritüeller, antik dönemlerden îtibâren birçok farklı dinde ve kültürde karşılaşılan bir durumdur. Su ritüelleri genellikle kutsal kabul edilen nehir, pınar ve göllerde, âyin ve ibâdet şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle kutsal kabul edilen suların kenarlarına mâbetler inşâ edilmiştir. Meselâ, Hindûların her türlü mânevî kirden kurtulmak için içinde yıkandıkları, suyuyla mâbetlerini temizledikleri Ganj nehri, Tanrıların oturduğuna inandıkları Himalaya dağlarından akmaktadır. Hinduizmin en önemli hac merkezleri, aynı zamanda Hindistan'ın Saptanadis denilen en önemli yedi kutsal nehridir. Başta meşhur Ganj, Yamuna, Sarasvati, İndus, Godavari, Narmada ve Kaveri, Hindistan coğrafyasının farklı bölge-

lerine dağılmış hâlde bütün bir ülkeyi kutsarlar.

Nehirlerin her birinin geçtikleri yerlerdeki kutsal mekânların ziyaret edilmesi, hac ibâdeti olarak kabul edilmektedir. Su ve nehirlerin mânevî temizleyiciliğine inanan Hindûlar, bu nehirlerin tanrılar, Brahmanlar veya keşişler tarafından kutsanmış olduklarını kabul ederler. Mânevî kirlerinden arınmak ve öldükten sonra tanrılar diyârı olan göklere yükselmek için bu nehirlerde yıkanılır. Dindar Hindûlar, aynı zamanda yeniden doğuş süreci olan reenkarnasyondan (karma – sam-sara) ve bu dünya hayâtının sıkıntılarından kurtulmak için de bu kutsal nehirlerde yıkanılır.

Hindistan'daki nehirlerin kenarlarında, nehre rahatça dalıp çıkmak, abdest almak, nehre karşı oturmak, duâ etmek veya ölüm beklemek için

“gat” adı verilen merdiven şeklinde meyilli birçok bölüm vardır. Hindû kutsal kitabı Mahabharata'ya göre, hac merkezleri her şeyden önce bir “tirtha”dır. Tirtha, bir hâlden başka bir hâle geçmek, geçiş yeri veya geçiş rampası anlamına gelmektedir. Bu kavram, öncelikle su kaynaklarının olduğu yerler için kullanılmıştır. Nehirlerinin kaynaklarını ifâde etmek için de kullanılan tirtha, aynı zamanda yaratılışın kökenini ve kaynağını da temsil etmektedir. Bu kavramın diğer bir anlamı ise “nehir kenarına yolculuk yapmak”tır.

Hindû inancına göre, söz konusu kutsal nehirlerden su içen veya yıkanan kişi, âlemin yaratılışındaki “aslı” durumuna tekrar kavuşur. Bu nehirleri ziyaret eden ve buralarda yıkanmayı gerçekleştiren kişi, karma sonucunda varlığını etkilemiş olan her türlü gü-

*Yahûdiler tevila ile hem bedenlerini hem ruhlarını temizlerler;
özel olarak hazırlanan su ile tevila yapan kişi
tame (kirli) durumundan tahor (temiz) durumuna geçer.*

nahtan ve mânevî kirden arınmış olur. Hinduizmdeki bu inancın yaklaşık MÖ 3 bin yıllarına kadar giden bir geçmişe sâhip olduğu kabul edilmektedir.

Yahûdilerin kutsal kitabı Eski Ahit'te suya ve onun kullanımına dâir birçok açıklama ve uygulama yer almaktadır. Tekvin kitabının daha ilk cümlelerinde, Tanrı'nın, yarattığı varlıklara hayâtı su vâsıtasıyla bahşettiği belirtilir:

“Göğün ve yerin yaratılış öyküsü: Rab Tanrı, göğü ve yeri yarattığında, yeryüzünde yabancı bir fidan, bir ot bile bitmemişti. Çünkü Rab Tanrı, henüz yeryüzüne yağmur göndermemişti. Toprağı işleyecek insan da yoktu. Yerden yükselen buhar bütün toprakları suluyordu (Tekvin, 2/4-6).”

Yahûdiler, ibâdet etmek maksadıyla Rabb'in huzûruna çıkmadan önce abdest almak ve temiz elbiseler giymek gibi bâzı hazırlıklar yaparlar. Yahûdi kaynakları, eskiden su ile abdest almak şeklindeki bu hazırlığın uzun vakit aldığına nakletmektedir. Bu durum, Eski Ahit'te Peygamber Hezekiel'e âit olan metinde yer alan şu ifâdenin bir gereği olarak yerine getirilmektedir:

“Üzerinize temiz su serpeceğim ve arınacaksınız. Sizi bütün kirlerinizden ve bütün iğrenç putlarınızdan arındıracağım (Hezekiel, 36/25).”

Peygamber Zakarya'nın kehânetine göre, âb-ı hayat Kudüs'ten çıkacaktır. Bu kutsal suyun yarısı Doğu Denizi'ne, yarısı ise Batı Denizi'ne yaz kış akaraktır. Ayrıca, Yahûdi kutsal kitabında Tanrı Yehova, “Âb-ı hayat” olarak da isimlendirilmektedir.

Yahûdilikte, ibâdet için kullanılacak olan suyun doğrudan yağmur, akarsu, göl, nehir veya pınar gibi tabiî bir kaynaktan elde edilmesi gerekmektedir. Eski Ahit'in Çıkış bölümünde, Hz. Musa'nın ibâdet etmeden önce abdest almak için kullanılacak olan içi su dolu

kazanı, “Toplanma Çadırı” diye adlandırılan mescit ile kurbanların Tanrı'ya sunulduğu mezbahın arasına koyduğu belirtilir. Buna göre, Hz. Musa, Hz. Harun ve kâhinler sınıfını teşkil eden Hz. Harun'un oğullarının bu kazandaki suyu kullanarak ellerini ve ayaklarını yıkadıkları nakledilmektedir.

“Kazanı, Buluşma Çadırı ile sunak arasına koydu, yıkanmak için içine su doldurdu. Musa, Harun ve Harun'un oğulları, el ve ayaklarını orada yıkadılar. Ne zaman Buluşma Çadırı'na girip sunağa yaklaşırsalar Rabb'in Musa'ya buyurduğu gibi orada yıkandılar (Çıkış, 40/30-31).”

Günümüzde Yahûdiler, sinagog veya havraya giderken sâdece ellerini takdis edilmiş suya daldırmak sûretiyle abdest almaktadır.

Bunun dışında Yahûdilikte, hayvanlardan yenilebilir olanlar ile yenilemeyecek olanlara dâir farklı hükümler ihdas edilmiştir. Tesniye bölümünün 14. bâbı, Yahûdiler arasında “Koşer” de denilen bu hükümleri düzenlemektedir. Özellikle adı geçen bölümde (14/9-10) suda yaşayan hayvanlardan yenilebilecek olan balık ve balık türleri ile ilgili şu ifâdeler yer almaktadır:

“Suda yaşayan hayvanlardan şunların etini yiyebilirsiniz: Pullu ve yüzgeçli canlıların etini yiyebilirsiniz. Ama pulusuz ve yüzgeçsiz canlıların hiçbirini yemeyeceksiniz. Bunlar sizin için kirli sayılır.”

Yahûdi yaşamında su, maddî temizliğin yanında mânevî temizliğin de en önemli unsurlarından biridir. Yahûdiler, aldıkları abdestle hem bedenlerini hem de ruhlarını temizlerler. Özel olarak hazırlanmış su ile tevila yapan kişi, “Tame” (kirli) durumundan “Tahor” (temiz) durumuna geçer. Boy abdestini alan kişi, tıpkı doğduğu günkü gibi tertemiz bir hâle döner.

Bu mânevî temizliğin yapıldığı en

önemli ritüellerden biri de şüphesiz özel kurallara göre hazırlanan ve su havuzu şeklinde olan “Mikve”de alınan boy abdestidir. Mikve, kayaların içine oyularak yapılabileceği gibi, toprağın içine kazılmış şekilde de olabilir. Ancak mikve, içindeki suyu sızdırmayacak bir tarzda inşâ edilmiş olmalıdır. Doğal kaynaklardan, yâni yağmur ve kar sularıyla doldurulması gereken mikvenin hacmi en az 750 litre, suyun yüksekliği ise asgarî 120 cm olmalıdır. Bununla, kişinin mikve içine ayakta ya da en çok dizlerini kırarak tamâmen dalabilmesi amaçlanır. Büyük havuz, şehir suyu veya herhangi bir taşıma suyla doldurulabilir ve gerektiğinde bu su değiştirilebilir. Otsar Zeriah tipinde inşâ edilen mikvelerde, tabiî kaynaklardan gelen su ve taşıma su birlikte akarak boy abdesti alınacak havuzu doldurur.

Yahûdi dîninin kuralları, mikvedeki su ile boy abdestinin alınmasını şu üç durumda emreder: Kadınlar âdet dönemlerini (nidde) tamamladıklarında, din değiştirerek Yahûdiliğe geçme durumunda ve mutfak eşyâlarının paklaştırılıp arındırılmasında.

Mikveye girip temizlenmeye ise dalma-batma anlamında “Tevila” denmektedir. Tevila yapacak olan Yahûdi, önce sıcak suyla ve sabunla iyice yıkanır ve temizlenir. Mikvedeki suya bir tek saç telinin bile düşmemesi için önlemini almalıdır. Ayrıca, mikveden önce kulak, burun ve göbek deliklerini özenle yıkamalı, dişlerini fırçalamalı ve ağzını suyla temizlemelidir. Takma dişler, yüzük, küpe ve benzeri eşyâlar suya girmeden önce çıkarılmalıdır. Kadın, suya bir kerede dalmalıdır. Suyun içinde ne yüzer ne de oturur gibi olmalı, gözler yumulmamalı, ağız ve eller sıkıca kapatılmalıdır. İlk kez suya tam olarak battıktan sonra, baş sudan çıkarılır ve ardından “Beraha” duâsı okunur.

Yahûdilikte, düğünden önce gelin adayı genç kız mânevî temizlik için mikveye gider. Düğün öncesi mikvede yapılan ve bir bayram havasında geçen bu temizliğe, “Tevila” denir. Düğünden önceki son perşembe günü yıkanmak üzere âilenin hanım üyeleriyle birlikte mikveye giden genç kız, havuza yedi kere dalar ve gelin olacağı için biri “Şeehiyanu” diğeri “Tevila berahası” olmak üzere iki duâ (berahot) okur. Şenlikli bir havada geçen bu tevilada İstanbullu Yahûdiler bâdem şekeri ikram ederler.

Yahûdilikte, başka bir dinden Yahûdiliğe geçen kişiler de boy abdesti almak zorundadır. Yahûdiliği seçen kişi, birçok işlemin ardından ancak mikveye girip usûlünce tevila, yâni boy abdesti aldıktan sonra Yahûdi yaşam biçimine geçmiş sayılır. Burada, suyla yapılan fizikî değil, mânevî bir temizliktir. Yahûdilikte, kendi isteğiyle Yahûdi inancını benimseyen kişi, yeni doğmuş bir bebeğe benzetilir. Böyle bir kimsenin, suyla dolu olan mikve havuzuna girmesi ana rahmine girmeyi, tevilayı tamamlayıp havuzdan çıkması ise doğumu temsil eder. Suya girip çıkan kişinin, böylece yeni bir kişilik ve

yeni bir kimliğe kavuştuğu kabul edilir.

Evlerde, özellikle mutfakta kullanılan eşyânın mikve havuzunda yıkanması da, Yahûdi inancına göre eşyâya yeni bir kimlik kazandırmaktadır. Buna göre, Yahûdi olmayanlar tarafından üretilen veya kullanılmış mutfak gereçleri, ancak mikve suyuna daldırıldıktan sonra Yahûdi inançları açısından kullanılabilir hâle gelmektedir. Bu eşyâ, şâyet Yahûdi hukûkunun uygun gördüğü (kaşer) şartlar dışında kullanıldıysa veya böyle bir kuşku varsa, bunlar öncelikle kaşerlenmeli, yâni Yahûdi hukûkunun uygun gördüğü hâle getirilmeli, daha sonra da mikvedeki suya daldırılarak mânevî kimliğine kavuşturulmalıdır.

Eski Ahir’te, Hz. Musa, kardeşi Hz. Harun’u ve onun oğullarını din adamı, yâni “Kohen” olarak göreve atadığında, ilk iş olarak mikveye girmişler ve mânevî olarak temizlenmişlerdir. Suyla yapılan bu arınma ritüeliyle rûhânî anlamda yüceltikleri ve başka bir düzleme geçmiş oldukları kabul edilir. Hz. Süleymân’ın inşa ettiği Beytül-Makdis’in en önemli ve özel bölümü ve On Emir’in üzerine yazıldığı levhaların korunduğu yer olan Kodeş ha-Kodeşim, yâni

Kutsallar Kutsalı odaya yılda bir defa Yom Kippur’da ve çok özel, müstesnâ durumlarda girebilen baş kâhinin, bu ritüeli gerçekleştirmeden önce süslü elbiselerinden soyunup mikveye girmesi ve tevila yapması gerekir.

Yahûdilikte, günlük hayatın içinde su kullanılarak yapılan ibâdetlerden biri de “netilat yedayim”, yâni “ellerin yıkanması”dır. Yahûdi dîninin emirlerine (Mitsvot) göre, gün içinde belirli işleri yapan bir Yahûdi, mutlaka ellerini yıkanmalıdır. Uykudan uyanınca, tuvaletten çıkınca; tırnak kesildikten, ayakkabılar çıkarıldıktan, saçlar tarandıktan, vücûdun genelde örtülü olan yerlerine (avret mahalline) dokunulduktan, mezarlıktan çıktıktan, cenâze töreninden, cinsel ilişkiden, her türlü duâdan, Tevrat’ın önemli bir kısmı olan Şema’yı okuduktan sonra; ekme yemeden, sofraya oturmadan, yemekten sonra şükür duâsı etmeden, Pesah sofrasında maydanoz veya kereviz yaprağı gibi acı otları yemeden, kohenlerin kohanım duâsını yapmadan önce Yahûdilerin ellerini su ile yıkaması dînî bir zorunluluktur.

Eller, su ile bileklere kadar yıkanır. Eller su ile yıkanırken, elde ve parmaklarda tam olarak temizlenmeyi engelle-

“Kutsal komünyon” olarak adlandırılan ekmek-şarap âyini.

yici yüzük gibi unsurların bulunmaması gerekir. Yahûdiler, günlük olarak ellerin su ile yıkanması ritüelini her yaptıklarında, “Bizleri buyruklarıyla kutsayıp bizlere el yıkama buyruğunu buyuran evrenin hükümrânı Tanrımız! Sen kutsalsın.” şeklinde ifâde edilen “Beraha” duâsını okurlar. Bu uygulamalar dikkatli bir şekilde incelendiğinde, Yahûdilikte su ile yapılan temizlik ritüellerinin hayâtın hemen hemen bütün önemli aşamalarında yer aldığı görülür.

Hıristiyanlıkta da bâzı ibâdet ve ritüellerin yerine getirilmesinde mutlaka su kullanılmaktadır. Hatta ritüellerin bizzat kendileri, su ile gerçekleştirilir. Bunların en önemlisi, vaftiz ritüelidir. Vaftiz, Yunanca “Suya batırmak, yıka-mak” anlamına gelmektedir. Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarında vaftiz ibâdeti, kişinin başı ile birlikte bütün vücudunu bir ırmağa batırıp çıkarması şeklinde gerçekleştiriliyordu. Şâyet kişi hasta ise ve suya girmesi mümkün değilse, bu durumda vaftiz o kişinin üzerine su serpilerek gerçekleştirilmekteydi.

Kilisenin içinde su bulunmadığında, bu ritüel için genellikle tabîî su kullanılmaktadır. Vaftiz olacak kişi, göl, pınar veya ırmak suyunun içine dalmak

sûretiyle vaftiz olur.

Kiliselerde, vaftiz havuzu veya vaftiz teknesinin içindeki su ise papaz tarafından takdis edilmiş, içerisine sıvı balmumu damlatılmış ve içine bir miktar kutsal krizma veya miron yağı akıtılmış sudur. Hıristiyanlara göre kutsal vaftiz suyu ile vaftiz edilen kimse, Mesîh’i kurtarıcı olarak benimsediğini ikrar etmiş demektir. Artık Hıristiyan topluluğuna katılmış, aslî günâhından da kurtulmuştur.

Ayrıca, Yeni Ahit’te, Hz. Yahya vaftiz ile özdeşleştirilmiş olarak zikredilir. O, insanları günahlarından arındırmak için Ürdün nehrinde vaftiz ediyordu (Matta, 3/1-16). Hz. Yahya ve Hz. İsa’dan sonra vaftiz ritüeli, rûhun aslî günâhtan arınmış olarak ilk hâline dönmesini simgeler. Ruh, beden vaftiz edilmesi sûretiyle İsa Mesîh’te sembolik olarak ölüp yeniden dirilir. Vaftiz, Tanrı’nın krallığına girmenin ilk ve aslî şartıdır. Yuhanna İncili’nde, vaftiz suyunun doğrudan İsa’dan çıktığı belirtilir (Yuhanna, 19/33-34). Hatta Hıristiyanlar, bu anlamda, günahlarından ötürü tûfanda boğulan Nuh kavmi ile Hz. İsa’nın kutsal su ile vaftiz olma ritüeli arasında bir bağ kurar, vaftizin kurtarıcı

A. Thom / B. Picart, vaftiz töreni. Wellcome Koleksiyonu.

misyonuna inanırlar. Hıristiyanlara göre, vaftizin mânevî olarak hayat bahşetmesi, Kutsal Rûh'un su ile olan ilişkisi nedeniyle. Su, Kutsal Rûh'un tahtı kabul edilir.

Kutsal komünyon denilen ekmek-şarap âyininde su ile şarap karıştırılır, ancak iki farklı varlığı temsil ederler. Burada şarap, Hz. İsa'dır, su ise cemâatin sembolüdür. Böylece, şarapla suyun birbirine karışmasıyla ilâhî ve insânî olanın tek bir vücutta birleştirilmesi sembolik olarak gerçekleştirilir. İncillerde, Yahûdilerde olduğu gibi, İsa'nın havârîlerinin de mâbede girmeden önce ayaklarını yıkadıkları nakledilmektedir. Bu uygulama, yâni ayakların su ile yıkanması, Katolik Kilisesi'nin başı Papa'nın Paskalya yortusunda bâzı fakir ve muhtaç kimselerin ayaklarını yıkaması ritüeli ile günümüzde kadar devam etmiştir.

Eski ve Yeni Ahit'ten oluşan Hıristiyan kutsal kitabında, su kelimesinden türetilen deyimler ve içinde su kelimesi geçen atasözleri yer almaktadır. Meselâ "Cefâ Suyu", İşaya kitabında kullanılmaktadır ve bu kavram, yaşamak için suyun ne kadar gerekli olduğunu ifade eder (İşaya, 30/20). Hayat suyunun

iyileştirici, gençleştirici niteliğine ve ebedî hayatı bahşettiğine de vurgu yapmaktadır. Eski Ahit'te yer alan "Çalıntı Su" ifâdesi ise yasaklanan şeylerin insan nefesine hoş görünmesi anlamında kullanılmaktadır (Süleyman'ın Meselleri, 9/17).

Kur'ân-ı Kerim'de, suyun hayatın kaynağı olduğuna dâir âyetler vardır. Kehf Sûresi'nde anlatılan meşhur Hz. Musa ve Hızır kıssası (Kehf, 18/60-82), birçok unsuruyla su ve onun olağanüstü özelliklerine vurgu yapmaktadır. Kur'an'da anlatılan kıssaya göre, bir gün Hz. Musa genç bir arkadaşıyla birlikte, kendisiyle buluşması emredilen biriyle görüşmek üzere yola çıkar. Kur'an'da belirtilen buluşma yeri, "iki denizin birleştiği yer"dir (Mecmau'l-bahreyn). Hz. Musa burayı tanıyabilmek için yanına cansız bir balık alacaktır. Kıssaya göre, balığın bir şekilde canlanacağı yer, Hızır ile buluşacağı yeri belirleyecektir. Hz. Musa'nın genç arkadaşı, deniz sâhilinde uğradıkları yerde bulunan kayanın yanına koydukları balığın canlanarak denize atladığını Hz. Musa'ya haber vermeyi unuttur. Daha sonra aklına gelince durumu Hz. Musa'ya anlatır. Bu-

nun üzerine Hz. Musa tekrar kayanın olduğu yere döner ve gerçekten aradığı kişinin orada bulunduğunu görür. Kendisine Allah tarafından "rahmet" ve "gizli ilim" (ledün ilmi) verilen bu kulun adı hadis rivâyetlerinde Hızır'dır. Buhârî'de nakledilen hadîse göre, Hz. Musa'nın Hızır'la buluşacakları kayanın dibinde bir su kaynağı veya bir göze (ayn) vardı. Bu su kaynağına, "hayat kaynağı" (aynû'l-hayat, âb-ı hayat) deniyordu. O suyun temas edip de diriltemediği hiçbir şey yoktu. İşte, Hz. Musa'nın kayanın üzerine bıraktığı ölü balığa da bu sudan sıçramıştı.

Kur'ân-ı Kerim'de su ile hayatın doğrudan ilişkili olduğunu anlatan en güzel ifade, "Biz canlı olan her şeyi su-

J. B. Simonet / J. B. Hilaire, abdest alan bir müslüman. Wellcome Koleksiyonu.

dan yarattık.” (Enbiya, 21/30) âyetidir. Burada, hayâtın en temel unsurunun su olduğu açıkça belirtilmektedir. İslâm’da su, maddî olan her şeye hayat verdiği gibi, ruhların dirilmesi için yapılacak ibâdetlerin de en temel unsurlarından biridir. Bu nedenle, İslâm’ın en temel farîzalarından sayılan namaz ibâdetini yerine getirmek için mutlaka suyla abdest alınması gerekmektedir. Abdest, namaz kılarak mânevî mîrâca, yâni Allah’ın huzûruna çıkacak olan Müslümanı buna hazır hâle getiren en önemli koşuldur. Bu nedenle İslâm’da, abdest alınmadan namaz ibâdeti icrâ edilemez. Yine İslâm’da Kur’ân-ı Kerim okumak, sembolik olarak Allah’la konuşma anlamı taşımaktadır. Buna göre, Kur’ân-ı

Kerim okuyacak bir müminin ona dokunması, yâni “mânevî” olarak Allah ile konuşması için öncesinde su ile temizlenmesi, abdestli olması istenmektedir. Hadîs-i şeriflerde, temizliği îmânın bir nişânesi kabul eden Hz. Peygamber’in yemek yemeden önce ellerini yıkadığı, yemekten sonra ağzını su ile temizlediği ve dişlerini misvakladığı nakledilir.

İslâm kültüründe, mânevî kıymetinin yüksek olduğuna inanılan yerler arasında Mekke’de, Kâbe’nin yanı başından çıkan zemzem de bulunmaktadır. Müslümanlar bu suyun kaynağının ilâhî olduğuna inanırlar. Bu nedenle, hacılar, Kâbe’nin yanındaki meşhur zemzemden bol bol içerler. Ayrıca hastalara şifâ, yakınlarına hediye ve ikram

olmak üzere buradan aldıkları zemzemi memleketlerine götürürler. Hac ziyâretine gidenlere zemzem ikram edilir. Zemzem içenler, onu diğer suları içtikleri gibi içmezler. Zemzem içecek olan kişi, öncelikle saygı ifâdesi olarak elinde zemzem bardağı ile ayağa kalkar. Daha sonra, zemzemi önünde tutarak Mekke istikâmetine, yâni kibleye döner. Suyu ağzına götürmeden önce Kevser sûresini okur. Halk arasında zemzem içecek kişinin dileğinin kabul edileceğine inanılır. Buna istinâden kişi, zemzem içmeden önce gönlünden bir dilek tutar ve daha sonra suyu üç yudumda içer. Ayrıca kefen bezlerinin zemzemle yıkanması da bir gelenek olarak yaşatılmaktadır.